ՓԱՐԻԶ

ԼՐԱԳԻՐ ԿԻՍԱՄԱՄՍԵԱՅ

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆ
ԵՒ ՊԱՅՄԱՆՔ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Այս լրագիրն երկու անգամ ամսոյ մէջ ամսոյ օրերն հրատարակուի։

Տարեկան գինն է Փարիզի համար . . . . . ֆր. 20
Տասներորդաձ . . . . . » 24
Անգլիայ, Սաքսոնիոյ ու Պաւարիոյ համար » 25
Սուրիոյ ու Եգիպտոսի . . . . . » 26
Ռուսաստանի ու Մոլդաւ-Վլաքիոյ . . . . . » 26
Ամերիկայի, Հնդկաստանի ու Ճաւայի . . . » 30

Իւրաքանչիւր թերթն առանձին՝ մէկ ֆրանկ։

Սարքարերներն ու նամակները պարտականին ուղղել ու ազատ է ղրկել (ֆրանկ) Լրագրոյս։

Լրագրոյս վերաբերեալ նամակներն ու ծանուցմունքներն այս օրինակ հասցէին երկուքեան են։

M. A. Mourad, rue du Dragon, 26, à Paris.

Ու անոնց ֆրանկայնն ճանչնալը պէտք է վճարեալ լինին։

ԱՆՈՒԱՆՔ
ԱՐԳՈՅ ԳՈՐԾԱԿԱԼԱՑ

Կոստանդնուպոլսոյ, Պ. Եպրատ Մուրատեան
Անգլիանոսաքսոնիոյ, Տ. Մէրսէլ Գիւրիէլեան։
Զմիւռնիոյ, Տ. Գրիգոր Մ. Հ. Եսայեան։
Բերայ (Հալէպ), Տ. Յ. Ս. Գիւրջեանոֆ։
Նիկոմիդիոյ, Պ. Տիգրան Մուրատեան։
Թրէբիզոնդայ, Տ. Թանիել Ֆիուլլեան։
Էրզրում, Տ. Ս. Յակոբ Յովսեփեան։
Տրապիզոնի, Տ. Պօղոս Կիւրջեան։
Եաֆա (Մօլրաֆա), Տ. Յակոբ Պէյլերեան։
Վիեննայի, Տ. Դ. Կ. Մարգարեան։
Թէհրանի, Տ. Մարտիրոս Թորոսեան։
Մանչեսթրի, Տ. Գասպար Յ. Յովսէփեան
Ամերիկայ, Տ. Ս. Մ. Մինասեան։
Պոլսոյ ու Ճաւայ, Տ. Գ. Նահապետեան։
Կալկաթայի, Տ. Յովհաննէս Ալքալեան։

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 77 | 1862 | 10 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԱՆՑՔԵՐԸ։

Զէյթունի անցեալ վերջոյ մինչև յարդ հրատարակուած տեղեկութիւններն ընդհանրապէս ստակատուր էին. և մեղի հետ բոլոր Հայոց անհամբերութեամբ կատարեալ և ճիշդ տեղեկութիւն մը առնելոյ սպասած ատեն՝ ի գործ դրուած բարբարոսական գործերուն և իրենց ազգակցաց մէկ մասին թշուառութեանը վերայ կողոպտին դառնալն։ Իսկ մեք, ինչպէս որ կանխակալինք, այս շաբթուս սատացաք Մարաշու Հայոց Բ. Դրան խրկած աղերսական տեղեկագրին օրինակը՝ որ ազգացնոց հետաքրքրութիւնն յագեցնելոյ ամեն կատարելութիւնն ունենալուն համար՝ ահա կհրատարակենք։

Բայց անկէ յառաջ մէկ երկու դիտողութիւն ընելն անպատեհ չենք համարիր այն դէպքերուն վերայ, որ բոլոր Հայոց սրտերն ի խոր խոցեցին։

Մինչև յարդ հրատարակուած տեղեկութիւններէն իմացուած և հետևեալ տեղեկագրէն ալ հաստատուած է Մարաշու նախկին կառավարիչ Աղիզ փաշային անարդարանալի վարմունքը, որ ցաւումն սատմանեց ամեն մարդասէր սրտերու։

Նա խաղաղարարները պատժելոյ պատրուակաւ հրաւէր կարդաց մահմետական մոլեռանդութեան, և անկանոն զօրաց խումբ մը կազմելով՝ դիւրին անցաւ ու տարաւ Հայոց Աբսոլաշ գիւղին ու Ս. Փրկիչ վանքին վերայ, անխնայ ջարդ մը տուաւ այն տեղի և շրջակայից Հայ բնակիչներուն առանց անտնցմէ ընդդիմութիւն դտնելոյ, գիւղեր և վանքն աւարեց ու աւերեց ամբողջ, փոխանակ, ըստ իւր պարտաւորութեան, խաղաղութեան բուն հեղինակները բռնելոյ՝ դատելոյ և դատապարտելոյ։ Եւ այնուհետև Զէյթունի վերայ քալելով՝ համարձակեցաւ անոր բնակիչներէն պահանջել ստակի գումար մը իրր պատերազմի ծախք, և իրենց հոգևոր ու աշխարհական դիւրաւորները։

Մենք հոս ևրոպական կառավարութեանց ընթացքը վերայ սրանչացած և զմայլած ատեննիս, թէ ինչպէս ատենք ամենայն ջանիւք կաշխատին իրենց ժողովրդեան բարեկեցութեանը, անոնց կեանքը՝ ապրուստը՝ և գործը ապահովցնելոյ, դիւղերնին՝ քաղաքնին շէնցնելոյ և զարգացնելոյ, ճանապարհներ բանալոյ, ձրի դրատուներ՝ վարժարաններ կանդնելոյ, անոնց առողջութեանն ու բարոյականին հսկելոյ և այլ սմբատ մարդասիրական գործեր ընելոյ, միս կողմէն Թուրքաստանի այս անցքերը տեսնելով՝ սոսկում և ցաւ կզգամք, և կողքանք այն երկրին թէ ժողովրդեան և թէ իշխանաց վերայ։ Ահա դիտութեան և տգիտութեան արդեանց տարբերութիւնը։ Գիտուն և լուսաւորեալ կառավարութիւններն իրենց երկիրը կշէնցընեն, ժողովուրդնին կերջանկացընեն ու կրաղմացընեն. իսկ տգէտ կառավարիչներն արդէն ժողովուրդը թշուառ պահելուն ի զատ, ատենը մէկ մէն ալ կելնեն անանց կոտորած մը կուտան, բնակութիւններն հունձքերնին կաւերեն ու երկիրը կաղքատացընեն . . . ։

Բայց մեղի աւելի զարմանք պատճառողն այն է որ, Աղիզ փաշան թէպետ Մարաշէն կանջուեցաւ, բայց ատանց իր ըրածին համարը պահանջուելոյ, ուրիշ նահանգի մը կառավարիչ անուանեցաւ, որ նախկինէն ալ վեր վիճակ մինն է կրսեն։ Ասիկայ ապացոյց մը չը՞կրնար համարիլ թէ Դուռը դժգոհ չէ անոր ըրածէն։ Այսու ամենայնիւ չյուսացուիր որ Հայերը աս լուսաւորեալ դարուս մէջ ջարդուին՝ սրբուին՝ յեղուին թշուառութեան մէջ իյնան, ու յանցաւորին պատիժը և իրենց վնասուց հատուցումը չպահանջեն։ Եթէ ոչ՝ իրենց համարմունքը կկորուսանեն լուսաւորեալ ազգերուն առջև՝ անպատիժ մը համարուելով։ Սակայն խոհեմութիւնը կպահանջէ տակաւին ապասել, տեսնելոյ համար թէ անկարդութեան տեղը խրկուած տեսուչներուն քննութիւնն ինչ արդիւնք պիտի բերէ և ինչ որոշում պիտի տրուի, և եթէ արդարութիւնը տեղը չերթայ, իրաւամբ հարկ է զանի պահանջել միարերան։

Ահաւասիկ վերոյիշեալ տեղեկագիրը։

«Մարաշու լուսաւորչական և հռովմէական Հայքս պատիւ ունիմ ծանուցանելոյ թէ, մեր մօտն եղած Զէյթունի գաւառին Քէրթմէն ու Պէշէն տասիկ գիւղերը մէջերնին ոտի մը վէճ ունենալով՝ Քէրթմէնցիներն իրենց ազգական և Պէշէնցի հակառակորդը կոչանեն։ Այնուհետև մեռելոյն մերձաւորները զանի վերցնել ու թաղելոյ համար Քէրթմէն գացած ատեննին՝ Քէրթմէնցիներն անոնցմէ մէկին ալ կոչանեն։ Այն ատեն Պէշէնցիները կելլեն իրենց մօտն եղած Հայոց Աբսոլաշ գիւղին վերակացու Պ. Կարապետին կերթան և եղելութիւնը կպատմեն անոր։ Պ. Կարապետն ալ հետևեալ օրը հեռը քանի մը մարդ առած և Պէշէնցիներն ալ ի միասին Քէրթմէն երթալոյց ատեննին՝ մարդասպաններէն մէկ քանին դաշտն հանդիպելով՝ բռնելոյ համար երբ զանոնք կպաշարէին, անոնք Աբսոլաշի քրիստոնէից վերայ կրակ ընելով հինգ հոգի կսպանեն։ Պէշէնցիներն ու Աբսոլաշցիներն ալ փոխադարձ անոնց վերայ զէնք կոչարեն, որոյմէ մէկ քանին կմեռնին և մնացածները կը փախչին, և Աբսոլաշցի Պ. Յակոբ քեահեան եանենան իմնալով՝ փախչողները կանգ կառնուն ու զանի ալ կրսպանեն և իրենք կազատին։ Այս Պ. Յակոբին մարմինը Ս. Փրկչի վանքը տարուած ատենն՝ անոր միւս եօթն եղբարքն իրենց հարազատին մահուանը վերայ տատիկ յաւելով՝ փոխատականները փնտռել կերթան, բայց չկրնալ գտնելով դատարկ ետ կդառնան և խռովութիւնը կվերջանայ ու ամեն մարդ բանին գործին կդրպի։

» Այս ըրածը քաղաքիս Կիւլ Ալի անուն չարակամ անձն տարածուելով՝ մեր կառավարիչ Աղիզ փաշային ականջը կհասնի. ասկայն բնաւ մէկ կողմէ դատախազ չգար։ Քաղաքական ժողովոյն մոլեռանդ անդամներէն, որոնք իրենց անարժան գործերուն համար թէպետ արդիւսալ ժողովոյ անդամակցութենէ բայց դարձեալ անդամ եղած, Մուլլայման պէյ՝ հանի Օմար և Նէհիլ էֆէնտիները փաշան դրդռելով՝ «Տէր իմ, երեք անմեղ տղայք ալ սպաններ են, այս կեանքուներուն անունը ջնջելու է» ըսելով՝ նա ևս շուտան մարդիկ կիրկէ և երեք Զէյթունցի դանելով կրանտարկէ, բաղարտիքի մարերներուն հրամաններ կդրէ՝ որ սրբան Զէյթունցի դըտնեն՝ առնեն բերեն. այնուհետև ամեն տեղէ անկանոն զօրք հաւաքել սկսելով՝ Զէյթունի ճանապարհին վերայ եղած Ջահան դեսին կամուրջը հարիւր զրոյ ակրտարդ Ճամբէ օղլուին հրամանատարութեամբը։ Իսկ Զէյթունցիք ասիկայ լսած ժամանակին՝ բանի մը տեղեկութիւն չունենալով՝ իրենց անմեղութիւնը և, Աբսոլաշցիներէն ալ տեղեկանալով, երեք անմեղ տղայք մեռցընելնին բաղարտիքն ստէպ խօսք լինելն աղերսագրով մը խնայցուցին. բայց ժողովն ատանց միտ չդնելով անդադար վաշան կդրդռէին։ Զէյթունցիք նորէն զատ զատ դրեցին մեղի և իրենց անմեղ լինելը կհաստատէին. մենք ալ անոնց դրածը փաշային ցուցանելով ազաչած ատենս՝ Զէյթունի չօրսդամներն ուզեց։ Անոնք ալ Մարաշ նստող Գաղղիոյ հիւպատոս Պ. Մօլնարի Պէյին դրելով ըսին թէ «Փաշան մեղ ուզեր է, և եթէ դուք երաշխաւոր կլինիք՝ դանք, ու եթէ դատախազ ունինք, ըստ օրինի դատերնիս թող տեսնուի։» Գաղղիոյ հիւպատոսն այս գիրը փաշային ցուցանելով ինքն ալ բարեխօսութիւն կընէ։ Իսկ նա պատասխան կուտայ թէ, «Ա՛լ ժամանակն անցաւ՝ պիտի զարնեմ։» Այս միջոցիս անդին դրը սկրտարքն Աբսոլաշցւոց քառասուն և չորս տունները կողոպտեր՝ երկու մարդ սպաններ և տուներն այրեր էր, զոր փաշան լսելով՝ ապրիք ըսաւ։

» Այսոր վերայ մահմետականք քաջալերուելով՝ մեղի հետ թշնամաբար վարուիլ սկսան. մենք ալ փաշային խնայցուցինք և ազաչեցինք որ հաճի ամեն թաղի խմամներուն պատուիրել որ մեղի նեղութիւն չտրուի. նա ևս իւր քեահեայ Օսման էֆէնտիին պատուէր տուաւ։ Հետևեալ օրը քեահեան խմամներն հաւաքելով կրօնքի համար ջանասէր գտնուիլ կպատուիրէ անոնց. և փողոցներու անկիւնները դրօշակներ բացուելով ու զէնք պարպելով, ամենեին կեսվուռ (ողջ) չպիտի թողունք կդոչէին. և զուր տեղը ծեծն ու նախատինքը օր ըստ օրէ կուելնար։ Ուստի երեք քրիստոնեայ ազգ մէկ եղանք և ազերսագիր մը տալով ազաչեցինք որ մեր ապահովութեանը հաստատ երաշխաւորութիւն տրուի. բայց փաշան մեր խնդիրը մերժելով՝ «մի վախնաք» ըսաւ ալ նէ՝ զէնքերնիս հաւաքելով մահմետականաց տալուն վերայ կսպառնար աւելի զօրանալով՝ երեք ազգ միաբանութեամբ անմիջապէս Հալէպու Անգլիոյ ու Գաղղիոյ հիւպատոսներուն վիճակնիս ծանուցինք, և ազաչեցինք որ փաշային բարեխօսութիւն ընեն, և մեր պահպանութեանը համար այս կողմը կայսերական զօրք խրկուի։

» Իսկ փաշան ներսէն դրսէն և Զէյթունցիներէն հինգ հազարի չափ ճիաւոր և հետևակ անկանոն զօրք հաւաքելով՝ մեծ ծախքով՝ սկիզբ ամսոյ 11-ին հինգշաբթի օրը (յուլիս 26-օգոստոս 7) առաւօտուն՝ քաղաքէս երեք ժամ հեռաւորութիւն ունեցող Ջահան դեսին կամուրջը գնաց. և նոյն օրը կէսօրին Աբսոլաշ վրայէն հեռագրատան սուրհանդակ մը ժամանեց և կարևոր գործի համար փաշան տեսնելոյ պատուէր ունենալը ծանուցանելով, բանակը գնաց և ունեցած զրերն անոր յանձնելէն յետոյ, նա ևս «Զէյթունցին գլուխը տերութեան սեպհականութիւնն է, աւարեցէք, ապտանութիւնն ելաւ» ըսելով՝ մունետիկ կհանէ։ Եւ հետևեալ առաւօտուն երեք ժամ անդին Զագրը Տէրէ անուն գիւղը կերթայ, որոյ բնակիչքն արտերը կդտնուէին և գիւղին պահպանութիւնը միայն քանի մի պահապանաց յանձնած էին, հարիւր յիսուն տուներուն և եկեղեցւոյն դռները խորտակելով՝ մէջը գտնուածները կողոպտել և տուներն ու եկեղեցին ամբողջ այրել կուտայ։ Միւս օրն ալ առաւօտուն Աբսոլաշցւոց մեծ գիւղին վերայ երթալոյց ատենը

երեք հարիւրի չափ քրիստոնեայք գիմաւորելով՝ շատ կողոպտեցին. սակայն փաշան անոնց մտիկ չընելով՝ նոր Զէյթուններն և երիտ. կրօնքն զինք կոպտ. պուի. և քառասունի մը չափ սպասերազմ լինելէն յետոյ, կանայքն ու տղայքը կրնախչին և երկու հարիւր յիսունի չափ Աբսպաշցի Հայեր կմեռնին ու մնացեալքը Զէյթուն կասպատանին։

» Իսկ յարձակողները հարիւր յիսուն տուն մեկ եկեղեցի կողոպտելէն զինի չինելերը կրակի կուտան. և անտի անցնելով՝ Զէյթունի երեք ժամ հեռաւորութեամբ Խիճէ Օվա կհասնին՝ և հոն Ս. Փրկիչ վանքին դուռը կը խորտակեն, մէջը գտնուած երկու վարդապետ՝ մեկ քահանայ՝ մեկ փարաւոր և մեկ զաւակ կին կշարդեն և շուն մը ալ կտոր կտոր ընելով մեռեալներուն վերայ կը ձգեն։ Յետ այնորիկ բոլոր անօթները՝ ճմենդուան պաշարները՝ և անասունները բոլոր կաւարեն, և շինուած ու չշինուելոյ վերայ եղած սենեակներն և այլ յիսանի չափ դատարկ տուներն ու տասն աղօրիները կրակի կուտան և այն տեղ կրանակին։

» Այս յաղթութեանց լուրերը տարածուած ժամանակը՝ ներս գուրս գտնուած բոլոր մուսիմանք բանակը վազեցին և դաշտերուն մէջ Զէյթունցւոց ու Աբսպաշցւոց եւայլն բոլոր հունձերն առերելով այդիներուն որթերն անդամ չթողուցին։

» Իսկ փաշան մարդ խրկելով ի Զէյթուն՝ անոնց բոլոր քահանայներն ու չորսպամիներն ուզեց. որոնք վստահութիւն չունենալով անոր վերայ, « Այսն ունեցածնիս կուտանք, բայց հոգինիս չենք տար» պատասխանեցին։ Փաշան դարձեալ Պուլանըխի միւսիր Ահմէտ աղան խրկելով՝ հարիւր քսան և հինգ հազար դուրուշ ծախք և իրենց մեծերը կպահանջէ։ Անոնք ալ այս անդամ դիջանելով՝ տասն և մեկ քեահեայ կխրկեն և պահանջուած դրամարն ալ հատուցանել կխոստանան։

» Մինչ դործն այս կիտին վերայ էր, Մարաշէն պապ մոլեռանդ հօմանները՝ փաշային քեահեան և քաղաքական ժողովոյն խառնակիր անդամները միարան փաշային երթալով, « Տէր իմ, Զէյթուն պիտի երթանք ու կեաբուռներուն անունը պիտի վերցընենք, դուք ինչ կընէք, » ըսելուն վերայ առջի որոշումը կարի. փաշան այն տասն և մեկ քեահեաները ետ կխրկի, և Ահմէտ աղան զանոնք դարձեալ տեղերնին կուտի կյանձնէ։ Այն տասն Մարաշու մեծատուններէն Ահմէտ փաշան Աբսուստանէն հազարի մօտ անկանան զօրք ժողովելով, արևելեան կողմէն Զէյթունի վերայ իջնելոյ առեն՝ Զէյթունցիք զէմերնին ելնելով՝ առանց պատերազմի և առանց մարդ մեռնելոյ՝ Ահմէտ փաշան և իր զօրքը կը փախչին։ Իսկ Մարաշցի Օսման ալիյը ութն հարիւր Զէյրէկներով արևմտեան կողմէն յառաջանալով Մըխալ անուն երկու հարիւր տնաւոր քրիստոնէից մէկ դիւղը կը կողոպտէ ու կրակի կուտայ։

» Հինդշաբթի առաւօտեան ժամը 1ին (ըստ Ցառիկաց) բոլոր չէյլիները՝ անկանոն զօրքը և Զէյրէկները ճիաւոր և հետևակ տասն հազարէն աւելի, երկու թնդանօթով, քանի մը թեւի բաժանեալ յարձակած ժամանակնին, Զէյթունցիք զէնք շարադրելով՝ և գլխադրելոյ միտք չցուցանելով՝ երբ կիսաթսայեն տանելնին մտնել, եռանուն սարդուած հրացաններն ու թնդանօթներն իրենցմէ շատերը Ջարդելով՝ և միւս կողմանէ Զէյրէկները տաները մտնելով պատուոյ զարդիլ սկսելնուն, ոմանց ազատակը յերկինս կարձրանայ և ան տանն Զէյթունցիք ցաւելով. անդամ մը դարձած կրակ ըրած տաններնին՝ մեծ զգուշնով բանակը կուրի, և այնքան բարեհաճեցան իրար կոխկռտելով՝ ժամը վեցին (իրը կէսօր) փոխուիլ կիսին։ Փաշան ալ գիմացը Ս. Աստուածածնայ վանքին դուռը վարդապետ մը մեռցուցիր էր և մէկ կողմէն թնդանօթ կարձակէր, երբ կտեսնէ որ իր մարդիկը կիսախչին և զանոնք կեցընելոյ ճար չկայ, ինքն ալ թնդանօթին մէկը հոն կձդէ ու անոնց կհետևի։ Եւ թէպետ Զէյթունցիք եռանուն չեն կնայեր, բայց առանց 12 ժամու ճանապարհը վեց ժամու մէջ կարելով Մարաշ հասին։

» Իսկ Հալէպու անդամական հիւպատոս Մեծապատիւ Պ. Խորին սկսը, որուն, միճանիւ խնայելով, ապահէր էինք, նոյն օրը ժամը հինգին մինչեւ մեր կողմը ժամանելով՝ հետևեալ օրը գունդ մը կայսերական զօրաց քաղաքս ժամանելէն խմացուցած էր։

» Եւ Զէյթունի պատերազմն եռ դարձողները նոյն օրը երեկոյին քաղաքս ժամանելնուն յետոյ պատերազմին եղբը հաշուելով՝ մահմետական դրացիներնիս և պատերազմին դարձողներն առանց պէս մանչելով՝ մեղմ վիշտ ըսելոյ խօսքեր և այս չար դիտաւորութիւններն ի գործ դնելոյ իրենցմէն կյոյսնէին ալ նէ՝ կայսերական զօրաց դարձին խանալով, օրհնեալ է Աստուած, չնամարձակեցան բան մը ընել։ Եւ իրօք հետևեալ օրը կայսերական զօրքը Մարաշ մտաւ։ Այսու ամենայնիւ մեր կառավարչին իշխանութեան ազդեցութիւնը կորսուելով վիճաբանելն սմանք և Զէյրէկներն ու որիկայ անձինք երես տային, և ազբատ հատարակութեան ամեն կերպ ծանրութիւն և դրկանք ընելնուն ի զուտ՝ Զէյրէկներն ուր որ քրիստոնեայ մը տեսնեն՝ սորանքը կառնուն, և մինչև ցայսդ չորս մարդ ալ ապաննեցին։

» Բոլոր այս պատմածներնիս առոյգ կամ՝ անառոյգ լինելն անդրդիսական հիւսիսոտս Պ. Խորին ալ՝ Հալէպէն ժամանելէն ի վեր հաստատելով՝ իր դեսպանատան դրերոյ ունեցած ջանքին համար շնորհակալութիւններս մատուցանելով՝ անկէ տեղեկանալ բարեհաճիք, և անցքերը քննելոյ համար տերութեան կողմէն տեսուչ խրկել հարկ եղած ժամանակը, իբր մեր վիճակութիւնը չիմացած, դեսպանատան կողմէն ուղուած տեղեկութեանց նոյնիր, քանզի մեր հոս ապրողին համար շատ երկիւղ ունինք. և ժամ մի յառաջ մեր հանդատութեան պատճառ լինելիոյ ազաչելով՝ ըստ ամենայնի ձեր տերութեան կամացն ու հրամանին հպատակ կմնամք։ »

(Ստորագրութիւնք։)

Պ. Սէն Մարդ Ժիրարտէն հայատեր գիտնական Գաղղիացւոյն Զէյթունի անցքից վերայ գրած մէկ նշանաւոր յօդուածը կրկարդամք մայրաքաղաքիս Տէպա լրագրոյն ամսոյս 3ի թուոյն մէջ, որուն թարգմանութիւնը կը փութամք մերազգեցոյց հաղորդել։

« Արևելքի մէջ կոտորածները կտեսնուին՝ բայց չեն դադրիր։ Կիլիկեան Տորոսէն ընդարձակ լուրերնիս ազիս. ղարմ են։ Մարաշու փաշան իր զօրքն յարձակեցաւ այս քաղաքին մօտ եղած Հայոց դիւղերուն վերայ։ Երիտ. հարիւր անձինք սպաննուեցան, և եկեղեցին ու տունները մոխիր դարձուեցան։ Դիւղերէն յետոյ Ս. Փրկիչ վանքը յարձակում կրնոյ. որուն դուռները խորտակուեցան, երկու վարպետ սպաննուեցան, փարաւոր մը խողխողեցաւ, որուան կին մը մտան մտան կարուեցաւ, և, իրենց զէրերը նախատելոյ համար, Տաճիկները վանքին շուրջն ալ սպաննեցին և անոր մարմինը քրիստոնէից դիներուն քով դեռեղեցին։ Այնուհետև վանքը կողոպտեցին ու այրեցին։

» Կիլիկոյ այս Հայերը, զորս Տաճիկք բնաջինջ ընելոյ վրայ են, միջին դարու խիստ հոչակաւոր եղած այն փարը Հայաստանի տէրութեան մնացորդքն են, որոց պատմութիւնը խաչակրաց պատմութեան կիսատնուի, որք գաղղիական ցեղէ թագաւորաց յաջորդութիւն մի ունեցան, Լուսինեանք, և որոց վերջին թագաւորը, Լեւոն Զ, 1374ին Եգիպտոսի Սուլթանէն գահընկեց լինելով՝ եկաւ վախճանեցաւ ի Փարիզ Կեղեւանեանց վանքը 1393ին։ Այս հին յիշատակները յիշելուս նպատակն այն չէ որ Տորոսի Հայոց մեր վիճակութեան և նպաստին արժանի ընելոյն նոր պատմաւ մը ալ ցուցանել կուզեմ։ Ա՛չ. իրենց թշուառութիւնը բաւական է տարու։ Այլ միայն կուզեմ ցոյց տալ թէ ինչպէս, այն Արևելքին մէջ որ մեր բոլորովին մահմետականաց անտեսանութիւնը կիարձենք, կդտնենք անոր ամեն կողմը քրիստոնեայ Արևելքին մնացորդները։ Արևելքի այն բաժանումն որ եղած էր, խաչակրաց ժամանակը, քրիստոնէից և մահմետականաց մէջ՝ երկու դարէն աւելի տևեց։ Զարեբատանեարդ դարուն վերջին ի վեր, Արևելքի քրիստոնեայներն իրենց թշուառութեանց շարքին տակ թագուած մնացին, Եւրոպայէն մոռցուած, և հազիւ թէ տասն տասն քանի մի ճանապարհորդաց այցելութիւնը կընդունին։

» Անցեալները կիպարզայի այս ճանապարհորդութեանց մէն՝ զոր ըրած է կիլիկեան Տորոսի մէջ՝ գաղղիացի երիտասարդ դիտաւոր մը, Պ. Վիլիպ օր Լանկլօա, և կարանչանոցի անոր ամեն կողմ՝ այս միջին դարու Հայոց հետքն ու յիշատակները դտնելոյ եռանդին և յաջողութեանը վերայ։ Տորոսի Հայերը թէպետ հարատևաբար և լալիկեամ՝ բայց իրենց երկիրը չեն թողած։ Հայք անհանդարտ և խռովայոյզ ժողովուրդ մը չեն. ոչխատասէր են, դործօն, և մանաւանդ համբերող. նոքա հպատակեցան տաճկական վարչութեան և անոր խստութեանցը. ուշխատեցան, երջանիկ ըրին Արևելքի այն մասերն՝ ուր իրենց թոյլ տրուեցաւ ապրիլ. և անխախտ պահեցին կրօնից և ազգայնութեան հանար ունեցած սէրերնին, որով քրիստոնեայ և Հայ մնացին միշտ։ Այսպէս, քանի որ Դաւան ապրիլ թելադրեցաւ, քանի որ մոլեռանդութիւնը վարին և տենչանքը վերին միակ շարժ առիթները չեղան տաճկի կառավարութեան, Հայք, արևելեան կենաց բաժինն եղածներէն ի զատ՝ ուրիշ վիշտերէ ազատներէ անդրդիւղ կարացին ապրիլ։ Մինչև անդամ կարացան ի Գօլիս իրենց Սահմանադրութիւն մը դնել, որուն վերայ օր մը պիտի խօսինք, և որ պատիւ կընէ անոնց որ չմնեցին և անոնց որ պիտի դարձ ապրեն, եթէ թոյլ տրուի։ Արևելեան բոլոր քրիստոնեայներէն միայն Հայք են որ, թէ՛ Տաճիկները մօտերս իյնան և թէ տա՛ կաւելն ատեն մը ալ գիմանան, Արևելքի մէջ ունին նուազ փառասէր և շատ ազահով ապագայ մը։

» Այն կարութիւնը պէտք է՝ որ այս կիսախ հաստատ կարացայ Օսմանեան Դրան թէ Անդրկոյ գրաշեալ և յօրինաւոր պաշտպանութիւնն ունենալով՝ ամեն բան իրեն ներեալ է. այս կարութիւնը պէտք է՝ որ տաճիկ վարչաները մէն ոյնչափ անդթութեամբ Հայերը չարչարել։ Բայց մոլեռանդութիւնն ու ատելութիւնը երկիւղն ի զատ ասնձ չունին, և լրտես փաղէրսիօնի եպարդասութիւնը Տաճիկներն ամեն երկիւղ ազատ կայցայ. այնպէս որ փաշաներն ամեն տաճկի տարբերակ են հարստահարելոյ, և զօրքերը նոյնպէս աւելի մոլեռանդ են իրենց անդթութեանցը մէջ։ Ահա այս երկու կիրքերն են վերին և ստորին որ երեի թէ միտրանած են այս միջոցիս Տորոսի Հայոց դէմ։ Այսպէս, մեր ընդունած լուրերուն մէջ կիարդանք թէ Մարաշու Ադիլ փաշան Մարաշու շրջակայ հոյ դիւղերուն բնակիչքը խողխողելէն և տուներն այրելէն, Ս. Փրկիչ վանքն աւարելէն ու հրոյ ճարակ ընելէն յետոյ՝ Հայոց Զէյթուն քաղաքէն երկու ժամ հեռաւորութեամբ բանակեցաւ և նոյն քաղաքէն պահանջեց որ 1000 քսակ (100,000 ֆր.) տան իր զօրաց վարձքն հատուցանելոյ համար. բայց ի սմանէ պահանջեց նաև որ Զէյթունի եկեղեցական և աշխարհական երևելիներն ալ իրեն յանձնեն, ապառնալով բնակիչաց, որ եթէ իր հրամանը չկատարեն, քաղաքնուն վերայ պիտի յարձակի, բոլոր ինչքերնին պիտի առնու և գերեն պիտի ապանի։ Զէյթունի բնակիչները պատասխանեցին թէ, « Պահանջած 1000 քսակդ կուտանք, բայց քաղաքացիներնիս քեզի չենք յանձներ, ինչու որ վրադ սմանեն վստահութիւն չունինք. և, եթէ վրանիս յարձակիս, մենք ինքզինքնիս կրնանք պաշտպանել։ »

» Այս լուրերը կարդացած ժամանակս ինքնիրենս կը հարցանէի թէ Մարաշու փաշան ինչ պատճառանօք այս ընթացքը կրռնէ Զէյթունի դէմ, որ իր կառավարութեան տակն եղած քաղաք մը կարծէի։ Բայց Պ. Լանկլօայի ճանապարհորդութեան մէկ հատուածը կրացատրէ մեզ այս գազանական արշաւանքն, առանց զանի արդարացընելոյ։ « Զէյթուն և Հաճին երկու քաղաքներն իրը անկախ երկիր մը կիկարդեն, որոց կիշխէ Խօջան Օղլութիւրքին ցեղին դլուխը. ինչպէս որ Գարամանիի տաճիկ կառավարիչներն երբէք չկրցին կանոնաւոր տուրքի տակ դնել և հնազանդեցընել այս երկրին լեռնականները (1)։ Զէյթուն դիւղաքաղաք մըն է քան թէ քաղաք, ամեն կողմէն բարձր լեռներով շրջապատեալ։ Բնակիչքը, բոլորն ալ Հայ, զօրաւոր և աներկիւղ են։ Այս դիւղաքաղաքը երեք հազար տուն և 12 եկեղեցի ունի։ Գլխաւոր եկեղեցին է Ս. Յովհաննէսի նուիրեալը. որուն շինութիւնն եղած է դէպ ի երկրաշարժներուն դէմ, հայ դարմի ախտութիւն մը հոն հաստատելէն ի վեր։ Հոն խնամով պահուած է ձեռագիր պատկերազարդ աւետարան մը, զոր կոչեն Ս. Թադդի աւետարան, և որ ամփոփուած է ոսկեզօծ արծաթեայ տուփի մը մէջ։ Խօջան Օղլուն տեղւոյն քաղաքական վարչութիւնը չորս հայ ազգաներու յանձնած է, որք նահանգը կիկառավարեն, տուրքերը կհաւաքեն՝ որուն մէկ մասը թիւրքին ցեղապետին կտան՝ և միւս մասը Սոյ կամ գոլիսոյն՝ որ երկրին հպատակ դլուխն է։ » (Անդ։)

» Անչուշտ այս տարբերն մաս մը ձեռք բերելոյ համար ըրաւ Մարաշու փաշան իր արշաւանքը Զէյթունի վերայ։ Միւս կողմանէ կտեսնենք որ Զէյթուն ու Հաճին տեսակ մը անկախ վիճակ կիպարզեն, որ իրեն իշխող ունի թիւրքին ցեղապետ մը։ Այդ Թուրքաստանն այս միջոցիս կենդրանատութեան մոլութիւն մը ունի. և Անդրոյ պաշտպանութեան ներքին ամեն տեղ իր աստդութիւնը վերհասցեցութեան փոխելոյ վերայ է. ուստի ես առաւել կուզէ իր շրջանին մէջն եղած անկախ երկիրները նուաճել։ Այդէն Գարամանը բաւական նուաճեց. Սէրմիոյ նուաճն ինկած է. և Անդրիան ալ հաւանեցոյց Յունաստանի ապառնալ։ Մարաշու փաշան ալ ուզեց նոյնպէս իր վերանորոգութիւնն ընել, առնի հմարելով ետ մնալ մահմետական ելեբտրական շարժումն որ այսօր կյուզէ Թուրքաստանը։

» Գօլիսէն գրուած ուրիշ նամակ մը տարբեր կարատեն

---

(1) Ճանապարհորդութիւն ի Կիլիկիա և Տորոսի լեռանց վրայ, զոր ըրած է Պ. Վիլիպ օր Լանկլօա յամին 1852 և 1853, հրատարակեալ Կայսեր, եր. 410։

Զէյթունի արշաւանքը։ Երկու տարիի դիւղ միմեանց հետ կռուելով՝ Զէյթունի Հայերն ալ իրը միջնորդ մէջերնին կմտնեն. տանէ մը յետոյ երկու դիւղերը կհաշտուին և միջնորդներուն վերայ կիյնան, ու քանի մը Հայ կմեռցընեն. ասոնք ալ վոխադարձաբար մահմէտականաց վերայ կյարձակին։ Ահա ան ատեն է որ Մարաշու փաշան զօրաց խումբով մը Զէյթունի վերայ կգրկէ։ Բայց որովհետև զօրաց թիւը բաւական չէր, յայտարարութեամբ մը զրօշակի տակ կանչէց բոլոր դատարկատուն և ապաձեռն մահմէտականները, ըսելով թէ տիկոյ տուրը զատերազմ մրն է։ Այս անկանոն և մոլեռանդ խումբն ակաս իր ճամբուն վերայ հանդիպած Հայերն հալածել, ծանուցանելով թէ՝ ի դարձին ալ Մարաշու բոլոր կիւղուռները պիտի Ջարդեն։ Փաշային դանդաղ եղաւ զօրաց այս անկարգութենէն, բայց փաշան տեղեկութիւն չունենալու պէս երևցաց և բան մը չըրաւ ատոնց առաջն առնելոյ։

» Նոյն նամակին Յեռ գրագիրի մը կիմացընէ թէ Զէյթունը պաշարեալ է և փաշան ինքն ալ հոն պիտի երթայ։ Մահմէտականք ալ ամեն կողմ քրիստոնէից գիւղերը կառնուն և հարստութիւններն կիյնին։ Այդ ուղղ Դամանկոսի անցից նեմնութիւն մի կայ որ ասկում կը բերէ. ուստի Տորոսի քրիստոնեայները, պատրեկ, աչքերնին Աբիսմուան կդարձընեն և քրիստոնեայ ազգայ օգնութիւնը կհայցեն։ Ի՞նչ պիտի ըսէ և ի՞նչ պիտի ընէ Անգլիա։ Չկրնար անդէպ լինել որ այսուհետև ինքն է պատասխանատու Աբիսէրի մէջ բոլոր անցածներուն (1)։

» ՍԷՆ-ՄԱՐԳ ԺԻՐԱՐՏԷՆ։ »

Այս անգամ Մարաշու վերայ Գաղղիոյ լրագրաց մէջ հրատարակուած մէկ հատիկ լուրն հետևեալն է, որ Մարսիլիայէն ամսոյս 2 թուակիր տրուած հեռագրագրի մը կը պարունակէ՝ Գոլիսէն դրուած նամակներէ քաղելով։

«Մարաշու լուրերն ազէկ են, բայց երկու հակառակորդ կողմերը զէմ յանդիման կիկնան։ Հայերը, որոնց կարգի յանձնած զրահներն շատուած խլելու խլը կուգեն, որպէս զի զէնքագրութեանց նորոգուելոյն առաջն առնուի։»

Ահաւասիկ, լրագրոյս նախընթաց թուոյն հրատարակմանէն յետոյ, Կիլիկիոյ թիւրատրեալ Հայ ընտանեաց ի նպաստ ստացուածոց ցանկը, զոր Աբժանապատիւ Տ. Կ. Վ. Շահնազարեան կհաղորդէ մեզ ի հրատարակութիւն։

Նախընթաց թերթ ոսկի հրատարակեալ ցանկին դումարը Փա. 1070
ՊՊ. Աղգասէր ամն 25
Ամենայնեցոց Տասի Մ. 75
Եղիազարեան Կարապետ 50
Հարենց Որդիք և Ընկերք 125
Մ. Ց. 50
Յակոբեան Մ. և Օ. 125
Յովակիմեան 25
Պասլ և Ընկերք 125
Վարդանեան Խաչատուր 75
1745

Գաղղիոյ Հեմարանին քառասուն անմահներէն միոյն, Գիմանական Պ. Սէն Մարգ Ժիրարտէնի, Հայոց ազգին վերայ ունեցած մասնաւոր համակրութիւնը տեսնելով, Հայ տիկնայք և օրիորդք երախտագիտական զգած մտնելի չարժեալ, յատկապէս իրենց ձեռօքը և ծախքերը դրած և նորա անուան պիրկնատուելոյն ապ (Ս. Մ. Փ. Հայերէն) մէջտեղը հիւսած օրհնոյ մը (սիմֆոնիէ) ընծայեցին։

Այս ընծան Աբժանապատիւ Կ. Վ. Շահնազարեանին յանձնուելով՝ նա ևս անցեալները մոցրարարաբար հայ գաղթականութեան երևելի անձանցերէն մէկ քանին հետ առած Պ. Սէն Մարգ Ժիրարտէնի առանձն երթալով հայկական զեղեցիկ տեղին ընծան մատոյց անոր. և պատգամաւորաց մին, ի զիմաց Հայոց, գաղղերէն ճառ մի խօսեցաւ, որ կրցաւարէր իրեն համար նոցա ունեցած երախտագիտութեան դգացումը։

Իսկ Պ. Սէն Մարգ Ժիրարտէն ստատիկ ուրախանալով Հայոցմէ տեսած այս երախտագիտութեան յայտին վերայ՝ իր շնորհակալութիւնն յայտնեց հետևեալ խնամոյ խօսքերով։

(1) Վերջին լուրերը կծանուցանեն թէ Սղիզ փաշան ետ կդարձեցաւ և թէ Հալէպի անդղիական հիւպատոսը Մարաշ կերթայ։

« Պարոններ,

» Ստատիկ յուզեցայ ինձի կարդացած ուղերձներդ վերայ, զոր զգուշութեամբ պիտի պահեմ իրը զերազանց հատուցում մը իմ ամբոր Ջանիցս որ ըստ Աբեղեան քրիստոնէից նուիրական դատին համար։

» Ստատիկ յուզեցայ նոյնպէս՝ մտածելով որ ձեր մոլեռին ու քոյրերը բարեհաճեցան դործել այս օրհնոյը որ ինձ կմատուցանէք։ Կարաչեմ դձեղ, դրէք անոնց ոտիցն տակ իմ յարդանքն շնորհակալութեանս հաւատին։

» Պարոններ, ես միայն արուոյ դործաւոր մրն եմ այն մեծ դործին մէջ որ պիտի լինի, կյուսամ, ներկայ դասաւոր, այս է՝ Աբեղեանի վերանորոգութիւնն Աբեղեանով։ Արդարև Աբեղեանի մէջ շատ քրիստոնեայ ոգիր, շատ ազնիւ զգացեր կան, որ ջերմեռանդութեամբ կմաղթեն ձեր դատին յաղթութիւնը։ Բայց ասկայն հոն ձեզի համար աւելի փափաք պիտի զտնէք քան թէ ջանք. ուստի ձեզի պէտք է ինքնիրենիդ աշխատիլ։ . . . . . .

» Դիմեան դրագէտը. որք, կյուսամ, ձեզ չպիտի էրանեն. նոքա պիտի զրեն, պիտի խօսին, ուրձաղանք պիտի լինին ձեր դանդատանաց և տենչանաց։

» Խօսքը և հրատարակութիւնը քիչ բանի տեղ չեմ դներ, որն որ մեկ այծն է որ կրնամք ձեզի մատուցանել, մեք, խմբագիրքս՝ մատենագիրքս և ուսուցիչքս։ Այսու ամենայնիւ մեր աշխատութենէն յետոյ և թերագատաց ազդեցութենէն զերծ մնալ. մեր ցանածին պտուղն ոչ կբերաց։ բայց, ինչպէս երինաւոր ցանողն իսկ, ո՞ր չափ անդամ ժողովրդոյ վերայ և վրայ մէջ կցանենք, ո՞ր չափ անդամ ալ ձեռքերնիս, սկսանց, ցորենին հետ որոմն ալ կցանեն։

» Պարոններ, շնորհակալութիւնս կմատուցանեմ ձեզ իմ տկար անունս, բայց նոյնպէս յանուն ամենայն ծանօթ և անծանօթ փաստասիրաց որ ունիմ Աբեղեանի վերանորոգման դործին մէջ, շնորհակալութիւն կմատուցանեմ ձեզ որ կհաճիք մեր դիտաւորութեանցն արժէքը տալ. կհամարձակիմ իսկ, սակայն իմ կողմէս չխօսելով, շնորհաւորել ձեր այն զգացումը որ ձեզ ազդեց ինձ կարդացած ուղերձներդ յօրինել։ Վասն զի ես համոզուած եմ թէ Եւրոպացի ազգասէրներն անոնք են որ առաջիս կենան և ապագայ ունին։

» ՍԷՆ ՄԱՐԳ ԺԻՐԱՐՏԷՆ։ »

Կյուսանք Հայոց կարենանք խօսուած ուղերձն ալ ստանալ և հրատարակել։

Օգոստոս 15ի առաւօտեան ութին՝ Վեհափառ Նորին Օրհնութեան Գ Կայսրը կամենալով Վենետիկոյ Ս. Ղազար Մխիթարեան Միաբանութեան իր բարձր բարեհաճութեանը նշան մի տալ, իր կայսերական զեղեցիկ մէկ կենդանագիրը՝ տեղւոյն հանգիստներով ներկայացեալ՝ ընծայեց վանքին։ Նոյն ժամանակին Տէրտէր Պաղատեանն ալ նոյնպէս հանձնաս. ընծայել վանքին դրատան բազմաթիւ զեղեցիկ գրքեր՝ Կայսերական Տպարանէն եղած։ Ուրախութեամբ կհաղորդենք այս լուրը Հայոց, որք պիտի տեսնեն թէ Կայսրը և Գաղղիոյ կառավարութիւնը համակրութիւն ունին Հայոց ազգին վերայ։ Վ. Լանկրօա։

— Վենետիկոյ Մխիթարեան Միաբանութեան հոյկան տպարանը Լօնտոնի համաշխարհական Արուեստահանդիսին առաջին կարգի պատուանշանին արժանացաւ իր զեղեցիկ տպագրութեանցը համար։ Հանդիսին դրուած գրքերուն մէջ նշանաւորներն էին Ներսէսի Շնորհալոյն աղօթքը՝ 32 լեզուով, Աստուածաշունչ մը պղնձատառով (թաց-սուս) զեղեցիկ պատկերներով, և Մելքոնեանի Դրախտ Կորուսեալը հայերէն առանձնապէս թարգմանուած ի Գերապատիւ Հ. Աբելեն Բագրատունիէ, զոր մեր ընթերցողք իրաւ է Վենետիկոյ Մխիթարեան ազգասէրն։

Վենետիկոյ Ս. Ղազարու տպարանի այսօր կմրցի Եւրոպայի մեծ տպարաններուն հետ, և իր մատուցեալներն եղած զեղեցիկ տպագրութիւնները խիստ մեծ պատիւ կբերեն զանի կառավարաց Մեծարգոյ եկեղեցականաց։ Վ. Լանկրօա։

— Պ. Յարոր Թոմասեան, աշակերտ Հայոց Մուրատեան Վարժարանին և Կայսերական Երամ Շտապան Դպրոցին, որ յաջողութեամբ կզբաղի երաժշտական յօրինուածոց և յոյս կուտայ ճարտար երաժիշտ մը լինելոյ, բազմաթիւ զարձեր հրատարակեց՝ որ մեծարելու մեծ հաճոյք տարածեցին և բազմաթիւ տարիներու մէջ սատկիկ ծախսուելու արժանացան։ Պ. Թոմասեանին այս յօրինուածները կգտնուին ի Պոլիս Վենետիկոյ Մխիթարեանց դպրոցը, և հետևեալ վերնագրերն ունին. Գարուն, մաղուրքա, - Վարդենի, դասերիս վիկտորոյի հանար, - Ցիլատակ Հայաստանի, մեղեդի, - Մարդ Օրհնան, - Հրաւէր Հայրենեաց, եւայլն։ Պ. Թոմասեանին դործերը կը յանձնենք Հայոց, որք պիտի տեսնեն թէ երեսուն հոյրենասէրներ երաժշտական ասիանը մասնաւորապէս ի դործ կածի իր երիտասարդ հայրենակիցին երաժշտական ասիանը մասնաւորապէս ի դործ կածի իր երիտասարդ հայրենակիցին։ Ինչ ուրախ եմք ընելոյ թէ յաջողութեամբ կդիմի իր նպատակին, ինչպէս ի տրամ կարարեմաց թեմբ։

Այս բարենպաստակ Ընկերութիւնն այս օրերս նոր գիրք մրն ալ ապեց, որ է դիտանական Պ. Մ. Վ. Գարագաշեանի յօրինած Գերապանութիւնը, որ դպրոցներու մէջ դաս տրուելոյ համար ամենէն յարմար և ընտրելն է արդարև. վասն զի համառօտ, կատարեալ և խիստ պարզ է. որ ըսել է շատ և կատարեալ ուսանելոյ պէտք եղած յատկութիւններն ունի ամբողջ։ Ուստի կյուսամք թէ բոլոր Հայ դպրոցներու մէջ շուտով պիտի ընդունուի, Հայ մանկտւոյն դաստատութեան համար։

Կծանօթանի ի Պոլիս Մէրճանը դրատուն Պ. Յ. Մարգարեանին դրատունը. կարգուին գինն է 8 ղուրուշ։ Անհաւատացի ամենութիւն։

ԵՐԹԵՒԵԿՈՒԹԻՒՆՔ ՀԱՅՈՑ Ի ՓԱՐԻԶ։

Պոլսէն մայրաքաղաքս ժամանեց Մեծապատիւ Պ. Կարապետ Երամեան, ընկերութեամբ իր թժիշկ Մեծարգոյ Պ. Օհանեանին։

Մեծապատիւ Պ. Կ. Երամեան բաւական ծանր հիւանդութենէ մը բարեբաղդաբար առողջանալով՝ Փարիզ եկած է օգտակարութեան և իր առողջութիւնը կատարեալ հաստատելոյ համար։

Ցիշեալ Մեծապատիւ Հայազգէաց ազգասիրական դեղեցիկ գործերը բաւական համբաւ ունեցած են ազգիս մէջ. ուստի և մեզ, Փարիզս Հայ գաղթականութեան, մեծ ուրախութիւն է այսպիսի հայրենասէր հիւր մը ունենալ մէջերնիս։

— Մեծարգոյ Պպ. Գ. Ն. Գարագաշեան և թժիշկ Թոպուզեան մեկնեցան մայրաքաղաքէս Յերուսաղէմ։

— Մեծարգոյ Պ. Յ. Տ. Տէտէեան Փարիզէն վերադարձաւ իր հայրենիքն ի Զմիւռնիա։

ՎԵՐՋԻՆ ԼՈՒՐ

Լրագրոյս մամուլը դրուելոյ կէտին Պօլսոյ թղթատարը ժամանելով՝ այն տեղի հայ լրագրներէն կարևոր և բերկրալի լուր մը առինք։

Ամենապատիւ Յակոբ Ս. Աբբեպիսկոպոսին հրաւիրաւնոքն Իւսկիւտար Սկլամնոցի դպրոցը ժողովեր են Պօլսոյ գլխաւոր եկեղեցականներն ու հարիւրի չափ երևելի և ազատասիրտ անձինք, և առելութեան սղին մերկայեր և անկեղծ ու քրիստոնէավայել սիրով միաբաներ են, ազգին անբարեկարգ վիճակին դարման մի ընելոյ նպատակաւ. և միաբան հաճութեամբ ազերսագիր մը յօրիներ են Օսմանեան կառավարութեան տրուելոյ համար, որով կինդրեն անկէ՝ ազգայնոյն կանոնադրութեան շնորհուելն ու հաստատուիլը։

Ահա այս է բուն ըստաւորութիւնն ու քաղաքակրթութիւնը. միմեանց հետ ատելութիւն՝ ոխ՝ քին և նախանձ չունենալ ու եղբօր պէս սիրով և միաբանութեամբ ապրիլ։

Արդարև, երբ միմեանց հետ հաշտ և միաբան չենք կրնար կենալ, ի՞նչպէս մենք ըստաւորեալ և կրթեալ կրնանք լինել։

Ի՞նչ է կրթութեան և ըստաւորութեան բուն նպատակը. և ի՞նչու վեհ սրտեր կ՚ջանան ժողովուրդն անոր մղել։ Յայտնի է թէ իրարու հետ կռուիլ, զիրար նախատել, զիրար կործանել չէ ըստաւորութեան վախճանը. վասն զի ասանք բանականութեան գործեր չեն, այլ դաղանութեան։ Ուստի, մենք այնպէս համոզուած ենք թէ, ըստաւորութեան և քաղաքակրթութեան նպատակը մարդկային ազգն երջանկացընել պիտի լինի՝ անոր բարին ուզելով և գլխաւորապէս զիրար սիրելոյ վարժեցընելով. ինչու որ միմեանց հետ սիրով ապրելէն դուրս երջանկութիւն չգտնուիր։

Մեր Փրկիչն ասաուածային խնամութեամբ՝ և մեր երջանկութեանը համար ստատիկ պատուիրեց մեզ՝ ի սուրբ սրտէ սիրել զմիմեանս։

ԱՅԼԵՒԱՅԼՔ

Փօրթուկալի նորապատակ թագաւորին սեպտեմբեր 29ին Պարբօսամօ-Տիազ Փուէկամով մեկնեցաւ Ճնոբայէն ի Լիսպոնա։ Փորթուկալցի՝ Իտալացի՝ Գաղղիացի՝ Անգլիացի և Ռուս պատերազմական նաւերէ բազկացեալ փառաւոր նաւատորմիղ մը ընկերացաւ Օգոստոսի 7ին մինչև ի Լիսպոնա, ուր արդէն ժամանելով՝ շքեղ հանդէսներն սկսած են։

— Օֆինիսն Նասիոնալին ամսոյս 4ի թուոյն մէջ կը կարդամք թէ, վախճանեալ սուլթան Ազիզ Մէհմէտի ոնդրանիկ որդին, հետեւեալ այժմեան սուլթանին եղբօրորդին, փարիզ ժամանեց, ուր բազմաբաւական ճեմարանին դասերը պիտի առնու, իբր արտաքին աշակերտ։

— Իտալիոյ կառավարութիւնն ընդհանուր ներողութիւն հրատարակեց Կատիլինայի և իր կամակորացը համար, բայց այն դիմումներն որ իրենց կարդէն եղեր ու Կատիլինային միացեր էին, այս ներողութենէն մասնակից չեն, այլ ըստ օրինաց պիտի պատժուին։

Եւրոպայոյ ազատամիտ մասը դոհ եղաւ Իտալիոյ կառավարութեան այս վեհանձնական գործէն և միայն այսչափ յապաղումն ու բացառութիւնը մեղադրեց։ Իսկ Կատիլինային, ըստ ոմանց ուրախացեր է, իրեն ներումն շնորհուելոյն համար, և ըստ այլոց՝ դժգոհեր ու պիտի բաղդել եղեր, ըսելով թէ յանցաւոր մը ներողութեան արժանի է, և ինք բոլոր ազգին ուզած բանին համար աչխատելովը՝ յանցաւոր չէ, հետեւարար ներողութեան ալ արժանաւորութիւն չունի։

— Փարիզու Օսմանեան նորընտիր դեսպան Վ. սեմնոյ Մէհմէտ Ճէմիլ Փաշան, այսօր մայրաքաղաքս կը ժամանէ։

— Ճափոնի դեսպանները Թուլոն հասած էին և իրենց երիվրը վերադառնալոյ համար նաւ պիտի մտնէին, երբ Փորթուկալի թագաւորէն հրաւէր ընդունան երթալ Լիսպոնա մայրաքաղաքը տեսնելոյ։ Ուստի ամսոյս 6ին դաղղիական պատերազմի նաւով մը մեկնեցան Թուլոնէն ի Լիսպոնա, ուրկից ա դղակի պիտի վերադառնան իրենց հայրենիքը։

— Մարմարայի ջրմակայ ծովեղերքները բամբակի մշակութեան խիստ յարմար ըլլալուն տարակոյս չէ մնացած։ Արդէն քանի մը յաջող փորձեր եղած էին Եալովայի կողմերը, բայց այս տարի աւելի յաջող փորձ մը եղաւ Բուրսայ։ Մեր ազգակիցներէն Պ. Ալէքսան Խոլասանեան Պէշիկթաշցի ուսումնական և հանճարեղ երիտասարդ մը՝ բամբակի մշակութիւնը տարածելու նպատակաւ Մանչէսթէրի մէջ հաստատուած անդրիական ընկերութեան կողմէն Ամերիկայի բամբակին սերմը բերել տալով՝ ապրիլ ամսոյ մէջ Բարթայի մօտը ցանեց և Ցանկատանի բամբակէն եւս աւելի քանակութեամբ Ամերիկայի ազնիւ բամբակ ճեռք բերաւ։ Կըսեն թէ Բարթայի բնակիչներն այս յաջող արդիւնքէն քաջալերուելով՝ կը ջանան Ամերիկայի հունտ բերել տալու և դալ տարի մեծ քանակութեամբ իրենց հողերուն մէջ մշակելու։ Ուրիշ տեղերէ և մանաւանդ Թէքիրտաղէն ալ բազմաթիւ հողատէրներ այս արդիւնաւէտ մշակութեան ճեռք զարնելու միտք ունին եղեր։

(Մասխ։)

— Գաղղիոյ լրագիրները կը գրեն թէ, Փարիզի այս մի ջոյիս Մօրմոն միսիոնար մը ունենալոյ բաղդաւորութիւնն ունի, որ Ամերիկայի Մօրմոնիներուն գլխաւորին յատակալիս խրկուած է՝ իրենց կրօնքը Գաղղիացւոց քարոզելոյ համար։ Այս առաքեալը, որոյ անունն է Լ. Ա. Պէռթոան, մայրաքաղաքիս մէջ իւր կրօնքին համար եկեղեցի մը չկրնալ բանալով՝ ստրատժման ուրիշ միջոց մը գտաւ, Մօրմոնի մը Յիշատակարանին հրատարակելով։

Այս յիշատակարանին մէջ ուրիշ տեղեկութիւններէ ի զատ՝ կդտնենք նաև այն կրօնքին հետեւող ժողովրդեան մը ազգաթիւը, որ բազմանկութեան կողմանէ մոհամատականները կանցնի։

Եօթը կին և աւելի ունեցող մարդիկ	387
Հինգ կին ունեցող	730
Չորս կին ունեցող	1100
Եւ չորսէն պակաս ու մէկէն աւելի ունեցող	1400

Իրեն վերաբերեալ և ազգին ալ օգուտ ունեցող գործի մը համար, իւր բարեկամները կցանկան զիտնալ թէ ուրկզանուի Մեծարգոյ Պ. Յ. Պայեան ազգասէր և ուսումնական անձը. որմէ կինդրուի որ բարեհաճի ծանուցանել լրագրոյս գրասենեակը, որպէս զի կարելի լինի իւր հետը թղթակցիլ։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՄԱՐՍԻԼԻԱ, 4 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1862։

Մեռաբ և Բոժոժ։

Ապրանք դնելոյ քանի մը հրամաններ դալով օտար երկիրներէ, շարժուառնս սկիզբն ի վեր առևտրոյ բաւական կարևոր շարժումը տիրեց հրապարակին վերայ, որուն նմանը շատ ամիսներէ ի վեր տեսնուած չէր։ Այս վաճառականները գլխաւորաբար Պարսկաստանի մեռաբէն եղան։ Անկէց ի զատ Լիբանանի գործարաններն ալ գործոց ազէկ շարունակութիւն մի ունենալով շատ պակաս դանդաղութիւն դնեցին բարձրիկեկ դիներով։ Մէկ խօսքով, այս ապրանքոց կացութիւնն այժմ հրապարակին վերայ այնչափ ազէկ է, որչափ որ կրնայ լինել Ամերիկայի գործերուն դէմ։

Երեկ 3 պալեայ Ջմիւռնիոյ Փիլոմիւռ ծախուեցաւ Փ. 76, և 5000 քիլօկրամ Սկլանիկի ծակ բոժոժ, քիլօկրամը Փ. 6 75, հարիւրին 1 էսքոնթով։

Բամբակ։

Բաւական մեծ դիջումներու շնորհիւ 700 պալեայի չափ Արևելքի կարմ մեռաբ բուսած բամբակէն ծախուեցաւ, որոյ 467 պալեան Սկլանիկի, 50 քիլօկրամը Փռ. 155էն 210։

Թիմէլէն 28 պալ. ծախուեցաւ, Փ. 300։

Գաղիք շոգենաւերով նոր բամբակ կապասուի։

Բուրդ։

Առևտուրը սովորական վիճակին մէջ մնաց. թէպետ ու այժմ հրապարակին վերայ դանուած ապրանքն ալ չնչերեր անանկ մեծ առատութիւնը ընել։

Գիներն իրենց հաստատութիւնը կպահեն, և ապրանքոց տէրերն աւելի անոյշք են՝ քաղաքին մէջ քիչ ապրանք դանուելոյն պատճառաւ։

Նշած վաճառականներն են, 250 պալ. Խարիսնի չլուացած ընտիր բուրդ, 50 քիլօկրամը Փ. 160էն 162 50. 250 պալ. դարձեալ՝ երկրորդ տեսակ, Փ. 130էն 132 50. և 300 պալ. Ռոսթովի չլուացած, դիներն անծանօթ։

Այս շարժուառն ժամանած բուրդն է, 7 պալ. Լաթաքիայէն, 1227 պալ. Օռէստայէն, 71 պալ. Թէքանրօքէն, 137 պալ. Ճէղայիրէն, և 102 պալ. Աստրեստանէն։

Չոռաշ Շաբրոր (Ռաֆինէ)։

Այս ապրանքին մաքսէն յանձնելիէն ամենեին կարևոր առևտուր մի չկայ նշանակելիք։ Այսու ամենայնիւ գիներն իրենց առջի վիճակին մէջ մնացին, ինչպէս.

Գլուխ մերկ՝ 50 քիլօկրամը Փ. 40էն 40 25։ — Թղթով 7 0/0, Փ. 40։ — Գլուխ 3 քիլօկրամնոց և ծեծած, Փռ. 44։ — Փխրած (թօզ) տակառով, Փ. 40 50։ — Նոյնը մանր տակառներով, Փ. 41։ Բոլորն ալ հարիւրին մէկ ու կէս էսքոնթով, և մաքսէն յանձնելի։

Յուրմ (Խառնվէ)։

Անցեալ շաբթու կարևոր վաճառականներ լինելէն յետոյ այս շաբթու քիչ գործ եղաւ, ծախու ապրանքոյ պակասութեան պատճառաւ։ Ընտիր և սովորական տեսակները կա՛ս քան զկա՛ս հաղուագիւտ են և ամենէն ալ աւելի կինտանուին։ 1200 տոպրակ Ռիոյի վերստին վաճառում մի եղաւ, 50 քիլօկրամը Փ. 85էն 91, ըստ տեսակին։ Վերջին կէսին 3600 տոպրակ դարձեալ Ռիո ծախուեցաւ ապրանքներով, Փ. 88, էսք. 2, և 4 ամիս վճարօրով։

Յորեն։

Անցեալ շաբթու յորեն ժամանելը դադարելով՝ անոր գիները բարձրանալոյն մեծ ազդեցութիւն ըրաւ. բայց շաբթուան սկիզբն ի վեր ժամանած ապրանքը բաւական մեծ քանակութեան մը հասնելով՝ դնողներն ինքզինքնին նուազ ամաչարոյ ցուցին, հետեւաբար առուտուրը թուլցաւ։ Բայց սակայն ներքին ոստման համար ապրանք դնուելը շարունակելով՝ յորենին գիներն անփոփոխ մնացին։

Երեկ՝ քանի մը մանր վաճառականներէ ի զատ՝ ծախուեցաւ նաև 1600 էրթօլիպը Փոլոնիոյ, 127-123 քիլօկրամ կշռող 160 լիպրը (որ է մէկ շառժ) Փ. 33, և 3200 էրթ. Վառնայի նոր, 124-120, Փ. 29 50, երկուքն ալ հարիւրին մէկ էսքոնթով։

Սեպտեմբեր 26էն մինչև հոկտեմբեր 2 Մարսիլիա ժամանած յորենն է, 119,930 էրթօլիպը՝ ընտանեկիրներէ։

Բոլոր սեպտեմբեր ամսոյ մէջ ընդ ամենը 477,600 էրթօլիպը յորենն ժամաներ է, մինչ անցեալ տարի նոյն ամսոյն մէջ 841,840 էրթ. ժամանած էր։

Իւղային Հունտեր։

Հրապարակին այս շաբթու ծայրէ ի ծայր պահեց իւր բաւական զարձունկութիւնը՝ հաստատուն գիներով։ Գործարաններն 8000 կենդինարի չափ փոնտիշէրիի ու Ֆիւրաշէի սև սուսամ դնեցին նոյեմբերէն մինչև վերջաւոր յանձնելի, 100 քիլօկրամը Փ. 55 75էն 55 50։ 1200 կենդինար Մոզամպիքի սուսամ ալ Փ. 56 50 ի ծախուեցաւ։

Ֆիթանի հունտը միշտ յարդիէ։ 7000 կենդինարի չափ ծախուեցաւ, Փ. 43 50էն 43 75 պատրաստոր, և Փ. 43էն 43 25 դեկտեմբեր ու յունուար ամսոյ մէջ յանձնելին։

Բոլոր շատրագրեալ յօդուածոց համար. Ա. Մուրատեան։

Սեպտ. 23էն մինչև հոկտ. 7 Յանկատանէն Մարսիլիոյ նաւահանգիստը մտած գլխաւոր ապրանքոց տեսակներն ու քանակութիւնը։

Մեռաբ	պալեայ	182
Բոժոժ (քօզա)	պալեայ	858
Ներսամի հունտ	մնտուկ	9
Մեռաբսի կոտրտուք (Փոխդն)	պալեայ	75
Բամբակ	պալեայ	1437
Բուրդ	պալեայ	623
Մորթ	պալեայ	179
Խահվէ	տոպրակ	42
Տզրուկ (սիւլիկ)	տակառ	26
Խէժ Ամրոիոյ (ղամբարաղը)	տոպրակ	75
Գինի Կիպրոսի	տակառ	169
Հոտուէտ խոզ	մնտուկ	5
Ծխախոտ (թէթիւն)	պալեայ	14
Գլուտոր (մազը)	տոպրակ	5
Այծու մազ	պալեայ	6
Զամիչ	տոպրակ	1808
Եղջիւր (պուգնուզ) 0 մաս և	տոպրակ	132
Ճէհրի	տոպրակ	206
Ֆիթանի հունտ	տոպրակ	599
Սպունդ (սիւնկիր)	պալեայ	43
Թորթ (մոհմուտկէ)	տոպրակ	1
Աֆիոն	մնտուկ	4
Խաշխաշի հունտ	տոպրակ	20
Թուզ	տոպրակ	6947
Սինամէքի	տոպրակ	2

Խմբագիր-Տնօրէն. Ա. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ.

Հանրատու. ՎԻԳԹՈՐ ԼԱՆԳԼՈԱ.

657 — Paris. — Imp. de H. Carion, rue Bonaparte, 64.